

Universitat de Lleida

GUIA DOCENT
**PROJECTES PER A LA
INSERCIÓ SOCIAL I LABORAL**

Coordinació: MENDEZ ARDOY, LIDIA

Any acadèmic 2023-24

Informació general de l'assignatura

Denominació	PROJECTES PER A LA INSERCIÓ SOCIAL I LABORAL			
Codi	100958			
Semestre d'impartició	2N Q(SEMESTRE) AVALUACIÓ CONTINUADA			
Caràcter	Grau/Màster	Curs	Caràcter	Modalitat
	Grau en Educació Social	2	OBLIGATÒRIA	Presencial
Nombre de crèdits assignatura (ECTS)	6			
Tipus d'activitat, crèdits i grups	Tipus d'activitat	PRAULA		TEORIA
	Nombre de crèdits	1.8		4.2
	Nombre de grups	2		1
Coordinació	MENDEZ ARDOY, LIDIA			
Departament/s	CIÈNCIES DE L'EDUCACIÓ			
Distribució càrrega docent entre la classe presencial i el treball autònom de l'estudiant	Classe presencial: 60 h. Treball autònom (individual i equip): 90 h.			
Informació important sobre tractament de dades	Consulteu aquest enllaç per a més informació.			
Idioma/es d'impartició	Català / Castellà			
Horari de tutoria/lloc	A concertar vía email.			

Professor/a (s/es)	Adreça electrònica professor/a (s/es)	Crèdits impartits pel professorat	Horari de tutoria/lloc
MENDEZ ARDOY, LIDIA	lidia.mendez@udl.cat	7,8	

Informació complementària de l'assignatura

En la societat actual, l'accés al treball esdevé com un eix fonamental per a la realització personal, així com un element bàsic d'integració social i econòmica.

La intervenció socioeducativa orientada a la integració laboral constitueix, per tant, una fita de l'educació social.

Intervenir en aquest àmbit no significa únicament actuar sobre els col·lectius considerats tradicionalment com a vulnerables, sinó també assumir que qualsevol persona o col·lectiu (independent del seu nivell socioeducatiu) pot presentar una vulnerabilitat sobrevinguda per diferents raons, com la pèrdua d'ocupació o la dificultat per a adaptar-se a nous mètodes de treball.

Partint d'aquesta idea, en aquesta assignatura analitzarem projectes d'inserció social i laboral realitzats tant des del sector públic com del privat, posant l'accent principalment en iniciatives desenvolupades des de l'economia social i el quart sector. Al llarg de l'assignatura desenvoluparem, així mateix, un projecte en algun d'aquests sectors.

Tot això orientat a adquirir les competències perquè, com a educadors, siguem capaços de dissenyar i executar projectes d'inserció des d'un enfocament centrat en les necessitats dels usuaris i orientats al fet que aquests adquireixin competències per a gestionar de manera autònoma la seva relació amb el món del treball.

Objectius acadèmics de l'assignatura

Definir l'escenari i les lògiques que condicionen el món del treball en el context actual, així com la relació entre formació, ocupació i inserció sociolaboral.

Analitzar les característiques i l'impacte dels projectes d'inserció social i laboral que s'estan duent a terme actualment des dels sectors públic, privat, social i quart sector.

Desenvolupar i posar en valor projectes d'inserció social i laboral dirigits a col·lectius, amb un enfocament estratègic i orientat a la millora contínua.

Adquirir competències per a gestionar projectes sostenibles i viables.

Analitzar experiències d'èxit en l'àmbit de la inserció sociolaboral i la transformació social.

Competències

Les competències d'aquesta assignatura estan relacionades amb les següents competències del Grau d'Educació Social:

Analitzar necessitats, així com dissenyar, aplicar i avaluar plans, programes, projectes i activitats d'intervenció socioeducativa: desenvolupament de projectes en l'àmbit de l'ocupabilitat dirigits a persones, amb un enfocament estratègic i de millora contínua.

Capacitat crítica, d'anàlisi, de síntesi, d'organització i de planificació: sintetitzar informació de diferents fonts per a analitzar i definir de manera contínua la situació del món del treball.

Aprentatge autònom, adaptació a situacions noves i obertura feia l'aprenentatge al llarg de tota la vida, i desenvolupament de la creativitat, iniciativa i esperit emprenedor: construir de manera contínua una visió sobre la inserció que orienti la presa de decisions en el disseny i execució de projectes.

Capacitat per a treballar en equip, per a conduir i liderar grups, per a resoldre conflictes, prendre decisions i desenvolupar habilitats per a les relacions interpersonals: treballar en equip de manera eficient en un projecte comú.

Compromís ètic [...]. Assumir el compromís de desenvolupament personal i professional amb un mateix i la comunitat: a partir del desenvolupament d'un propi projecte i l'anàlisi d'altres casos, assumir la potencialitat dels projectes d'inserció com a eina de transformació social.

Continguts fonamentals de l'assignatura

Contextualització.

- Els projectes d'inserció en el marc de la formació al llarg de tota la vida i en relació a les lògiques del món del treball.
- Marc legal en la gestió de projectes d'inserció social i laboral.
- Finançament de projectes.

Projectes d'inserció social i laboral.

- Aspectes generals de la gestió de projectes.
- Diagnòstic i avaluació de necessitats.
- Planificació. Principis ètics, estratègics i pedagògics.
- Objectius i indicadors.
- Gestió de recursos.
- Temporalització.
- Comunicació i difusió de projectes. Màrqueting amb valors.
- Implantació. Seguiment i mesurament.
- Avaluació de projectes.

Anàlisi i millora contínua.

- Avaluació de la qualitat del projecte: satisfacció dels grups d'interès, mesurament de l'impacte, retorn.
- Projectes d'innovació / Innovació en els projectes.

- Anàlisi de bones pràctiques i casos d'èxit.
- Presentació i posada en valor de projectes. Comunicació de resultats.
- Reflexivitat.

Eixos metodològics de l'assignatura

L'assignatura es desenvolupa combinant dos elements bàsics: classes presencials i treball autònom de l'alumne. Les claus de cadascun d'aquests elements són:

Classes presencials

Les classes presencials (realitzades en el format de grups complets i reduïts) seran l'escenari per a desenvolupar un projecte d'inserció sociolaboral.

Treball autònom de l'alumne

És un element fonamental per a l'adquisició de les competències previstes. L'alumne ha de comprometre's amb el seu desenvolupament, la qual cosa implica fer el treball previ proposat, fer contribucions rellevants, proposar idees creatives i qüestionar de forma fonamentada les contribucions de l'equip docent.

PRESENCIAL / NO PRESENCIAL:

Projecte (realització de la pràctica transversal de l'assignatura).

Anàlisi de projectes d'inserció realitzats en el territori.

Lectura i reflexions.

Aprenentatge basat en problemes. Resolució de casos.

Pràctiques d'aula i estudi de casos.

Rol playing i simulació d'escenaris.

Debats.

Conferències.

Vídeo – fòrum.

Exposició magistral.

Tutories individualitzades o en petits grups.

Pla de desenvolupament de l'assignatura

SET.	DESCRIPCIÓ	Hores presencials	Hores no presencials
1	Presentació de l'assignatura. Estructura, planificació i idees de partida.	4	-

SET.	DESCRIPCIÓ	Hores presencials	Hores no presencials
2	<p>GRUP COMPLET: Presentació i Introducció.</p> <p>A. Context.</p> <p>A1 Idees i dades inicials. A2 Escenaris</p> <p>GRUP PARTIT: Presentació i introducció als Projectes d'Inserció Social i Laboral.</p>	4	5
3	<p>GRUP COMPLET: A. Context.</p> <p>A3 Riscos. A4 Oportunitats. A5 Síntesis context.</p> <p>GRUP PARTIT: 1. Fonaments I. Estructura + àmbits + idees de projectes</p>	4	5
4	<p>GRUP COMPLET: B. Perspectives. Societat.</p> <p>Societats més equitatives. ODS.</p> <p>GRUP PARTIT: 1. Fonaments II. Ideació del projecte</p>	4	5
5	<p>GRUP COMPLET: B. Perspectives. Organització.</p> <p>Organitzacions inclusives. Projectes amb perspectiva de gènere.</p> <p>GRUP PARTIT: 2. Objectius I. Parts interessades i recerca social aplicada a projectes</p>	4	5
6	<p>GRUP COMPLET: B. Perspectives Persones.</p> <p>Auto lideratge i ocupabilitat.</p> <p>GRUP PARTIT: 2. Objectius II. Descripció dels Objectius i Indicadors.</p>	4	5
7	<p>GRUP COMPLET: C. Àmbits d'inserció</p> <p>C1. Polítiques d'inserció a les organitzacions.</p> <p>GRUP PARTIT: 3. Metodologia I. Recopilació de dades de recerca social. Revisió bones pràctiques.</p>	4	5

SET.	DESCRIPCIÓ	Hores presencials	Hores no presencials
8	GRUP COMPLET: C2. Iniciatives públiques GRUP PARTIT: 3. Metodologia II. Revisió de la ideació del projecte i definició d'aspectes Estratègics.	4	5
9	GRUP COMPLET: C3. Tercer sector GRUP PARTIT: **	4	5
10	GRUP COMPLET: C4. Economia social GRUP PARTIT: 4. Infraestructura. Síntesi dels aspectes clau del projecte.	4	5
11	GRUP COMPLET: C5. Projectes "ad hoc" GRUP PARTIT: 5. Avaluació del projecte I.	4	5
12	GRUP COMPLET: C6. Intervenció centrada en les persones GRUP PARTIT: **	4	5
13	GRUP COMPLET: C7. Mirades innovadores GRUP PARTIT: 5. Avaluació del projecte II.	4	5
14	GRUP COMPLET: Activitats grupals a classe, Flipped Classroom (aula invertida, debat) GRUP PARTIT: 6. Presentació i Promoció del projecte.	4	10
15	GRUP COMPLET: Integració, conclusions i aprenentatges. GRUP PARTIT: Revisió tasques pendents. Avaluació i tancament dels projectes	4	20
EV.	Actividades finales y evaluación		
	TOTAL	60	90

	Individual / Grupal	Percentatge
AV. GRUP COMPLET		
Avaluació de coneixements Es valorarà l'adquisició i integració de coneixements, a partir del material, la bibliografia, els materials complementaris suggerits i la construcció de coneixement en les sessions. (proves a l'aula i tipus test)	I	20 %
Avaluació de transferència Es valorarà la capacitat per a transferir les competències adquirides a un entorn pràctic, a través de la resolució d'un experiències, situacions o casos reals. (proves a l'aula i tipus test)	I	20 %
Activitat de síntesi Integrarà una anàlisi de conclusions i una reflexió sobre el rol de l'educador en aquest àmbit. (proves a l'aula i tipus test)	G	20 %
AV. GRUPS PARTITS		
Disseny d'un projecte d'inserció social i laboral	G	30 %
Promoció i publicitat del projecte d'inserció social i laboral	G	10%

Cal remarcar la importància de l'assistència i la participació activa en les sessions. A més de compondre una part significativa de l'avaluació, els conceptes i les activitats desenvolupats seran la base de coneixement sobre la qual es dissenyaran la resta de dispositius d'avaluació.

La nota final es deriva de la ponderació d'aquests cinc blocs d'avaluació. Els indicadors, rúbriques o criteris específics d'avaluació de cada evidència es facilitaran al llarg de l'assignatura.

Donades les competències i la metodologia de l'assignatura resulta decisiva la preparació prèvia, assistència i participació activa en les classes presencials per a aconseguir els resultats d'aprenentatge previstos. La idea, a més, és construir un entorn on l'aprenentatge es construeixi de manera col·lectiva des d'un enfocament pràctic i orientat a l'acció.

Les persones que, per qualsevol motiu, no assisteixin amb regularitat a les sessions previstes hauran d'assumir la responsabilitat de treballar de manera autònoma sobre els materials proposats, seguint els criteris que s'aniran facilitant al llarg de l'assignatura.

Les activitats d'avaluació previstes (coneixements i transferència) seran presencials per a tots els alumnes.

Altres consideracions:

Les produccions dels alumnes han de ser originals. El plagi o la còpia en qualsevol evidència d'avaluació significarà el suspens de la matèria. El professorat podrà utilitzar els recursos anti plagi que consideri oportuns.

Al dossier de cada àrea de coneixement o mòdul s'especificaran els terminis i formes de lliurament.

Per superar la matèria es farà la nota mitjana de les diferents evidències. Es considera superada la matèria quan l'estudiant ha obtingut una qualificació numèrica final igual o superior a 5 sobre 10.

Adaptació per a alumnes d'avaluació alternativa

Els alumnes que compleixin els criteris i tinguin concedida de forma oficial l'avaluació alternativa s'avaluaran segons el mateix criteri, es fallitarà l'accès als materials per a que puguin complir amb els terminis d'entregues i realització de les proves, i s'adaptaran les matèries grupals a individual.

Es necessari que els i les alumnes que es trobin en aquesta circumstància es comuniquin amb el professorat de l'assignatura per a poder tenir en compte les diferents adaptacions.

Bibliografia i recursos d'informació

Acaso, M. (2013). *rEDUvolution*. Barcelona: Paidós.

Aenor. (2012). *Modelo de empresa saludable*. Madrid: Aenor.

Aguilar, J. (coord.). (2003). *La gestión del cambio*. Barcelona: Ariel.

Alberici, A. y Serreri, P. (2015). *Competencias y formación en la edad adulta. El Balance de Competencias*. Barcelona: Laertes.

Armengol, C. y Gairín, J. (coord.). (2008). *Estrategias de formación para el cambio organizacional*. Madrid: Wolters Klumer Education.

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W.H.Freeman.

Baudrillard, J. (2014). *Cultura y simulacro*. Madrid: Kairós.

Bauman, Z. (2008). *Los retos de la educación en la modernidad líquida*. Barcelona: Gedisa.

Bauman, Z. (2012). *Modernidad Líquida* (1a ed. 13a). Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica.

Bestratén, M. (2015). *NTP 1031: Gestión de proyectos de cambio: marco lógico (I)*. Instituto Nacional de Seguridad e Higiene en el Trabajo.

Bestratén, M., Luque, A. y Vergé, J. (2015). *NTP 1032: Gestión de proyectos de cambio: marco lógico (II)*. Instituto Nacional de Seguridad e Higiene en el Trabajo.

Blasco, P.; Pérez, A. y Fossati, R. (2010). *Orientación profesional: desarrollo de competencias y práctica profesional*. Valencia: Nau Llibres.

Bock, L. (2015). *La nueva fórmula del trabajo*. Barcelona: Conecta.

Burns, C., Fink, M., Georgieva, M., Logan, T., Neily, L., Puentedura, R., ... & Torres, D. (2015). *The NMC Horizon Report: 2015 Higher Education Edition*. The New Media Consortium.

Camps, V. (2008). *Creer en la educación*. Barcelona: Ediciones Península.

Chiang, M., Martín, M.J. y Núñez, A. (2010). *Relaciones entre el clima organizacional y la satisfacción laboral*. Madrid: Universidad Pontificia de Comillas.

Chiesa, C. (2009). *Las cinco pirámides del Marketing relacional*. Bilbao: Deusto.

Chomsky, N. (2012). *La (des)educación*. Barcelona: Planeta.

Clark, T., Osterwalder, A y Pigneur, Y. (2012). *Tu modelo de negocio*. Barcelona: Deusto.

Cobo, C. & Moravec, J. (2011). *Aprendizaje Invisible. Hacia una nueva ecología de la educación* (Edicions d). Barcelona. Ebook descargable gratuitamente en el site aprendizajeinvisible.com

- Cobo, C. (2016). *La innovación pendiente*. Madrid: Debate. Ebook descargable gratuitamente en el site innovacionpendiente.com
- Cohen, D. (2007). *Las claves del cambio*. Bilbao: Deusto.
- Crary, J. (2015). *24/7: Capitalismo tardío y el fin del sueño*. Barcelona: Ariel.
- Csikszentmihalyi, M. (2010). *Fluir (flow). Una psicología de la felicidad*. Barcelona: Kairós.
- Damasio, A. (2010). *Y el cerebro creó al hombre*. Barcelona: Destino.
- Di Virgilio, M. M. y Solano, R. (2012). Monitoreo y evaluación de políticas, programas y proyectos sociales. Buenos Aires: CIPPEC y UNICEF.
- Drucker, P. (2003). *Drucker esencial*. Barcelona: Edhasa.
- Duarte, N. (2012). *Resonancia*. Barcelona: Gestión 2000.
- Echevarría, B. (2002). Gestión de la competencia de Acción Profesional. *Revista de Investigación Educativa*, 20, 7–46.
- Echevarría, B., Isus, S., Martínez, M.P. y Sarasola, L. (2008). *Orientación profesional*. Barcelona: UOC.
- EFQM: Modelo de excelencia*. (2013).
- Felber, C. (2012). *La Economía del bien común*. Barcelona: Editorial Deus.
- Fernández, T. y Ponce de León, L. (coord.). (2016). Elaboración, gestión y evaluación de proyectos sociales. Madrid: Pirámide.
- Fernández-Abascal, E. G. (2009). *Emociones positivas*. Madrid: Pirámide.
- Fernández-Salineró, C. (2006). Las competencias en el marco de la convergencia europea: Un nuevo concepto para el diseño de programas educativos. *Encounters on Education*, 7, pp 131–153.
- García, S. y Dolan, S. (1997). *La dirección por valores*. Madrid: McGraw-Hill.
- Gardner, H. (2009). *Mentes flexibles*. Barcelona: Paidós.
- Gardner, H. (2011). *Mentes líderes. Una anatomía del liderazgo*. Barcelona: Paidós.
- Gardner, H., Csikszentmihalyi, M. & Damon, W. (2002). *Buen trabajo. Cuando ética y excelencia convergen*. Barcelona: Paidós Ibérica.
- Garrido, A. (coord.). (2006). Sociopsicología del Trabajo. Barcelona: Editorial UOC.
- Garrigues y Aenor. (2012). *Principios, prácticas y beneficios de la responsabilidad social*. Aenor.
- Gerver, R. (2013). *El Cambio*. Barcelona: Conecta.
- Goleman, D. (2012). *El cerebro y la inteligencia emocional*. Barcelona: Ediciones B.
- Goleman, D. (2013). *Liderazgo*. Barcelona: Ediciones B.
- Gómez, C. y López- Aranguren, E. (2004). *La retórica del cambio en las organizaciones*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.
- Gray, D., Brown, S. y Macanufo, J. ((2012). *Gamestorming*. Barcelona: Deusto.
- Hillier-Fry, C. y Aguilar, J. (2006). *En busca del compromiso*. Córdoba: Almuzara.
- ISO 9001:2015. Sistemas de gestión de la calidad.
- Jiménez, A., Marcos, S., Arce, E. y Hillier-Fry, C. (2011). *Gestión del talento y competitividad*. Córdoba: Almuzara.
- Jiménez, R. (coord.), Lancho, J., Sanz, J.C. y Sanz, F. (2009). *Educación de personas adultas en el marco del*

aprendizaje a lo largo de la vida. Madrid: UNED.

Jones, O. (2012). *Chavs. La demonización de la clase obrera*. Madrid: Capitan Swing.

Kahneman, D. (2012). *Pensar rápido, pensar despacio*. Barcelona: Debate.

Kay, J. (2011). *Obliquity: Why our goals are best achieved indirectly*. Londres: Penguin Books.

Kirkpatrick, D.L. y Kirkpatrick, J. D. (2007). *Evaluación de acciones formativas: los cuatro niveles*. Gestión 2000.

Le Boterf, G. (1999). *Ingeniería y evaluación de los planes de formación*. Bilbao: Deusto.

Llacuna, J. (1998a). *NTP 504: Cambio de conducta y comunicación (I): Introducción y elementos fundamentales del proceso*. Instituto Nacional de Seguridad e Higiene en el Trabajo.

Llacuna, J. (1998b). *NTP 505: Cambio de conducta y comunicación (II): Metodología de actuación*. Instituto Nacional de Seguridad e Higiene en el Trabajo.

Llacuna, J., Baraza, X., Bernal, A. y de la Fuente, J.F. (2013). *Formar, comunicar y negociar. Aplicación a la Prevención de Riesgos Laborales*.

Lucas, A. (1994). *Sociología para la empresa*. Madrid: McGraw-Hill.

Montoro, V. (2009). *Buenas prácticas : itinerarios de inserción sociolaboral para el alumnado en situación de riesgo social*. Granada: Ediciones Adhara

Mejide, R. (2013). *No busques trabajo*. Barcelona: Gestión 2000.

Miller, L. (2013). *La manada inteligente*. Barcelona: Destino.

Osca, A. (2011). *Gestión estratégica de recursos humanos y políticas de formación*. Madrid:

Osterwalder, A., Pigneur, Y. Bernarda, G. y Smith, A. (2015). *Diseñando la propuesta de valor*. Barcelona: Deusto.

Pérez, A. (2012). *Marca personal*. Madrid: Esic

Piscitelli, A. (2012). *Edupunk aplicado. Aprender a emprender*. Barcelona: Ariel.

Pink, D. (2014). *Una nueva mente*. Madrid: Ilustrae.

Pink, D. (2010). *La sorprendente verdad sobre que nos motiva*. Barcelona: Gestión 2000.

Randstad. (2012). Informe Into the Gap. Internacional database on employment and adaptable labor

Randstad. (2015). Resultados Ranstad Award.

Rendueles, C. (2015). *Capitalismo canalla*. Barcelona: Seix Barral

Rendueles, C. (2013). *Sociofobia*. Madrid: Capitan Swing

Ries, E. (2013). *El método Lean Startup*. Barcelona: Deusto.

Rifkin, J. (2014). *La civilización empática*. Barcelona: Ediciones Paidós.

Rifkin, J. (2008). *El fin del trabajo*. Barcelona: Ediciones Paidós.

Robinson, K. (2009). *El elemento. Descubrir tu pasión lo cambia todo*. Valencia: Grijalbo.

Rodríguez, A. M., & Cifre, E. (2012). *Flow y bienestar subjetivo en el trabajo*. Madrid: Síntesis.

Ruiz Olabuénaga, J. (1995). *Sociología de las organizaciones*. Bilbao: Universidad de Deusto.

Salanova, M. (coord.). (2009). *Psicología de la salud ocupacional*. Madrid: Síntesis.

Salanova, M. y Schaufeli, W. (2009). *El engagement en el trabajo*. Madrid: Alianza Editorial.

Santos, J. A. (1995). *Sociología del trabajo*. Valencia: Tirant lo blanch.

- Sarrado, J.J. y Fernández-Díaz, E. (2012). *El educador social en centros educativos. Un propuesta actualizada de sus competencias profesionales en entornos complejos*. Madrid: Dyckinson.
- Schein, E. H. (1998). *La cultura empresarial y el liderazgo*. Barcelona: Plaza & Janés.
- Seidman, D. (2013). *How. Por qué como hacemos las cosas significa todo*. Aguilar.
- Senge, P. (2008). *La danza del Cambio*. Barcelona: Ediciones Gestión 2000.
- Senge, P. (2011). *La quinta disciplina: el arte y la practica de la organización abierta al aprendizaje*. Buenos Aires: Granica.
- Sennett, R. (2000). *La corrosión del carácter: las consecuencias personales del trabajo en el nuevo capitalismo*. Barcelona: Edit. Anagrama.
- Sierra, I, y Bestratén, M. (2014). *NTP 1008: Lugares excelentes para trabajar*. Instituto Nacional de Seguridad e Higiene en el Trabajo.
- Smith, M. (2012). *El nuevo marketing relacional*. Madrid: Anaya.
- Stephen, R. C. (1997). *Los 7 habitos de la gente altamente efectiva*. Barcelona: Paidós Ibérica.
- Tejada, J. y Ferrández, E. (2012). El impacto de la formación continua: claves y problemáticas. *Revista Iberoamericana de Educación*, 58/3, 1–14.
- Tejada, J. y Gimenez, V. (coord.). (2007). *Formación de formadores. Tomo 2, Escenario institucional*. Madrid: Thomson Editores.
- Tezanos, J. F. (2001). *El trabajo perdido ¿hacia una civilización postlaboral?* Madrid: Biblioteca Nueva.
- Toffler, A. (1993). *La tercera ola*. Barcelona: Plaza & Janés.
- Tortosa, V., Moliner, M.A., Llorens, J., Rodríguez, R.M. y Callarisa, L. J. (2014). *Marketing interno: Como lograr el compromiso de los empleados*. Madrid: Pirámide.
- Vecino, D. (2013). *El plan del heroe*. Autoedición.
- VV.AA. (2011). *Personal Branding. Hacia la excelencia y la empleabilidad por la marca personas*. Madrid: Madrid excelente. Ebook descargable gratuitamente en el la dirección web <http://www.madridexcelente.com/files/c46a6928280c.pdf>
- Wenger, E. *Comunidades de prácticas: Aprendizaje, significado e identidad*. Barcelona: Paidos.
- Werbarch, K. y Hunter, D. (2014). *Gamificación*. Madrid: Pearson